

Laura Kolbe:

Esipuhe: Luokat, myytit ja suuri kansallinen kertomus

Jokaisella kansakunnalla on oma suuri kertomuksensa. Suomessa se on liittynyt valtiollistumiseen ja itsenäistymiseen. Suomi kehittyi kansakunnaksi ja itsenäiseksi valtioksi tuleminen tapahtui Ruotsin ja Venäjän rajamaastossa Maa on saanut toimia sekä lännen etuvartiona että osana idän valtapiiriä. Suomalaiset ovat tottuneet pohtimaan ”kansallista identiteettiään” ja sopeuttamaan omakuvaansa ulkoisen paineen muutoksiin.

Kun Suomea tarkastellaan suhteessa Neuvostoliiton vaikutuspiiriin kuuluneisiin Itä- ja Keski-Euroopan maihin, se on ainoa, joka on 1900-luvulla saanut jatkaa keskeytyksittä valitsemallaan poliittisella linjalla. Maan sosiaalinen perusta on muuttunut poliittisten päätösten vaikutuksesta. Suomesta on ollut tapana puhua monin myyttisin ilmaisin. Jo varhain 1800-luvulla luotiin myyttinen kuva sillasta idän ja lännen välillä, kristinuskon läntisestä suojasta ja sivistyksen pohjoisesta Ateenasta. Myyttisyyttä on haettu luonnosta, vuodenaajoista, revontulista ja oletetusta esihistoriasta. Myytit ilmentävät jotain olennaiseksi koettua ja kollektiivista kokemusta.

Todellisuus on kuitenkin vivahteikkaampi. Suhde kansainväliseen, kansalliseen ja paikalliseen tilaan on 2000-luvulla muuttunut. Monet erilaiset kertomukset leikkaavat toisiaan; yhtä myyttistä totuutta Suomesta ei enää voi kertoa. Suomi näyttäytyi 1900-luvulla nopeiden yhteiskunnallisten liikkeiden tilana. Esiin nousi murros, muutos ja modernisaatio. Maa on siirtynyt sadassa vuodessa Euroopan pohjoisesta, agraarisesta maasta maailman rikkaimpien valtioiden joukkoon. Historialliset muistot kietoutuvat tämän muutoksen ja mobilisaation ympärille. Omakuvasta löytyy kuitenkin vahvoja kulttuurisia jatkuvuuksia. Suomalaisuus on muodostunut luonnon ja sivistyksen, agraarin ja urbaanin yhteisvaikutuksena.

Yhdeksän viime vuosikymmenen aikana on tehty monia ”vihreitä”, ”hiljaisia” ja ”teollisia” vallankumouksia. Tämä on edellyttänyt yhteistyökykyä yli poliittisten ja sosiaalisten rajojen. Se on vaikuttanut yhteiskunnalliseen ilmapiiriin ja tapaan toimia. Sodat, lakot, kapinat, vallankumoukset, kriisit, lamat ja hätätilat ovat hitsanneet eri toimijat selviytymistaisteluun ja yhteistyöhön yli

poliittisten raja-aitojen. On haluttu tasata tuloeroja, häivyttää alueellisia eroja ja poistaa sosiaalista eriarvoisuutta.

Viime vuosina Suomi on noussut taloudellista kilpailukykyä kuvaavissa tilastoissa kärkeen. Kaksi piirrettä on leimannut kehitystä: kaupungistuminen ja vaurastuminen. Kokemus kahdesta elinpiiristä, maaseudusta ja kaupungista, ulottuu sukupolvien yli. Suomalainen elämä ja sitä tukeva luokkajärjestelmä kehittyivät maaseudulla, kartanonisäntien, talonpoikien, torppareiden ja maattomien keskuudessa. Suomalaiset ovat sadan viime vuoden aikana olleet liikkeellä, luokkaretkellä: maaseudulta kaupunkiin, niukkuudesta vaurauteen, koulutuksen avulla sosiaalisesti parempaan asemaan ja ammattiin. Maamme kaupungistui muihin Euroopan maihin verrattuna myöhään ja nopeasti.

Maaseudun Suomen muuttuminen kaupunkien Suomeksi on toiminut monen luokkaretkettä tehneen yhteiskunnallisena taustana. Sotien jälkeen luotiin koulutusväylät, joiden avulla suomalaiset – erityisesti suuret ikäluokat – siirrettiin opintielle, kaupunkiin ja urbaanien elinkeinojen äärelle. Muutos mahdollisti irtioton perinteisistä instituutioista ja agraaripohjaisesta yhtenäiskulttuurista. ”Luokattomuus” korostui, samoin siihen liittynyt moderni individualistinen elämäntapa ja kulttuurinen joustavuus. Tasa-arvo, demokratia ja koulutus muodostuivat avainsanoiksi.

Pian viisi vuosikymmentä jatkunut muuttoaalto on muuttanut Suomen olemusta, maan kasvoja. Tekniikka, modernisaatio ja tietoteollisuus leimaavat 2000-luvulla elämää niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Samalla elämäntapaan liittyvät erot ovat kaventuneet. Rakennemuutos jätti jäljelle monia kipupisteitä. Pitkään puhuttiin sosiaalisesti ja kulttuurisesti kodittomista eli juurettomista suomalaisista. Jatkuva sosiaalinen luokkaretki, monet muutot ja muutokset, epävarmuus ja sopeutuminen ovat koetelleet suomalaisten henkistä tasapainoa, perhe- ja sukusuhteita sekä aatemaailmaa. Suomi ei vielä ole valmis, eivätkä suomalaiset ole lopullisesti asettuneet paikoilleen.

Tässä kirjassa tutkitaan sitä, mitä ajassamme tapahtuu. On monia vahvoja merkkejä siitä, että tuloerot ovat kasvaneet. 2000-luvun on pakottanut teollisuuden rakenteelliseen uudistamiseen. Työelämässä omistajien rooli on kasvanut. Luokat, omistajat ja työntekijät ovat jälleen piirtyneet esiin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Köyhyyttä ja työttömyyttä on aiempaa enemmän, ja se on toisenlaista kuin olemme tottuneet. Varallisuus jakautuu entistä epätasaisemmin, ja työmarkkinoilla käydään läpi suurta murrosta. Lakot ja työriidat jakavat jälleen mielipiteitä.

Perinteinen savupiipputeollisuus on siirtymässä historiaan – teollisuuden tulevaisuus on epävarma. Yhtäkkiä on tilaus uudelle luokkapuheelle. Miten tässä näin kävi? Eikö luokka-Suomen purku saatu päätökseen jo aikaa sitten? Tasaisen kansallisen pinnan alla kupruilee kerran vuodessa syksyllä, kun suomalaisten verotiedot julkaistaan. Sen jälkeen kuin verokalenterit jäivät historiaan, tutkivat journalistit ovat tehneet paljastustyön puolestamme. Tulo- ja varallisuuserot ovat 2000-luvulla rävähtäneet silmille. Lehdissä raportoidaan suurituloisten miljoonapalkkoista: Huipputuloiset saivat ennätysmäärän osinkoja, myyntivoittoja ja muita pääomatuloja. Tuhat eniten ansainnutta suomalaista on kasvattanut palkkaansa. Pääomaverotusta on kevennetty. Varakkaiden kansalaisten harjoittama verosuunnittelu on synnyttänyt maahan valtavia omaisuuksia.

Samalla kuilu pääoma- ja tuloveroa maksavien kansalaisten välillä on kasvanut.

Epäoikeudenmukaiseksi on koettu se, että miljoonien pääomatuloja saavia verotetaan lempeämmin kuin keskituloisia palkansaajia. Puhe hyvinvointiyhteiskunnasta esti pitkään näkemästä sosiaalisia eroja ja eriarvoisuutta. Nyt on havahduttu uuden tilanteen edessä – siitä tämäkin kirja kertoo. Rahasta puhutaan jälleen 2000-luvulla kasvaneet avoimesti. Siksi kysymys luokkien paluusta on noussut ajankohtaiseksi. Monet ovat järkyttyneitä ja huolestuneita. Kertomus luokattomasta Suomesta on ollut vahva myytti, jolla on historialliset juurensa. Hyvinvointivaltion rakentamiseen liittyi vahva sosiaalinen perusvire: oli purettava sääty- ja luokkajärjestelmä ja tuettava sosiaalista liikkuvuutta. Jo ensimmäinen suomenkielinen romaani, Aleksis Kiven *Seitsemän veljestä* (1870) oli kuvaus luokkaretkestä, jossa oppiminen ja koulutus olivat avainasemassa. Kiven tarina oppiherroja vastaan kapinoivista kansanmiehistä on vakiintunut kansalliseksi perusmyytiksi. Isättömät ja äidittömät veljekset edustivat lopulta halua hyvään, eli edistykseen ja sivistykseen, vaikka he ensin kapinoivatkin sitä vastaan.

Kun Suomi toisen maailmansodan jälkeen todella kaupungistui, oli koulutus avainsana. Pää tavoite toteutui: suomalaiset saatettiin liikkeeseen, irtiottoon sosiaalisesta ja kulttuurisesta taustastaan. Muutos merkitsi yhteiskunnan keskiluokkaistumista. Kuten tässä teoksessa todetaan, suomalainen luokkatutkimus on ollut latautunutta. Erityisesti sosiologia on synnyttänyt jännitteitä ympärilleen, sillä tutkimus on liittynyt vasemmistolaiseen politiikkaan – työväestö pyrki edistämään sosiaalipoliittisia uudistuksia. Tämä lähtökohta on muuttunut: nykyään luokkia tutkitaan objektiivisesti, havaittavissa olevina modernin yhteiskunnan sisäisinä jakoina. Luokat eivät ole ensisijaisesti tutkijoiden poliittisten tavoitteiden välineitä. Nykyinen työväenluokkaisuus tuotetaan teollisten, hoiva- ja palvelualojen matalapalkkaisessa ja usein naisvaltaisessa yhteisössä. [<

Globaalisuus korostuu ja monikulttuurisuus näkyy matalimmilla palkkatasoilla ja ikävimmissä töissä. Luokka näyttää menettäneen merkityksensä hallitsevana elämäkokemuksena. Tilalle on tullut erilaisia yhteiskunnallisia kokemuksia ja ”identiteettejä”. Sosiaalisen taustan rinnalla vaikuttavat globaalit haasteet, ympäristöasiat, sukupolvi, sukupuoli ja etninen tausta. Kokemus maailmasta on 2000-luvulla moniulotteisempi, ristiriitaisempi. Kuten luokkatutkijat korostavat, puhe luokista on monimutkaistunut kaikkialla Euroopassa. Vaikka historia on monin paikoin yhteinen ja rakenteet yleiseurooppalaisia, ei unelma luokattomasta Euroopasta ole toteutunut. Euroopan unionin poliittisista tavoitteista on puuttunut sosiaalinen ulottuvuus: EU:sta on tehty luokaton, vaikka eurooppalainen todellisuus ei sitä ole, kuten Juho Saari tässä teoksessa osoittaa.

Suuri kertomus nykyaikaisen yhteiskunnan muodostumisesta on melko samansuuntainen kaikkialla Euroopassa. Silti paikalliset sävyerot ovat kiinnostavia. Suomessa tuotetaan edelleen uutta keskiluokkaa sekä maaseudulla että kaupungeissa. Yhteiskunnallinen ilmapiiri on 2000-luvulla suosinut vaurauden näyttämistä avoimesti. Käymme työssä ja kartutamme omaisuuttamme. Suomalaisen luokkakertomuksen todellisista ja myyttisistä ulottuvuuksista kertovat monet elämäkerrat. Niihin sopii tutustua tämän kirjan oheislukemistona.